

Vrienden In Flanders Fields Museum

Driemaandelijks nieuwsbrief
Afzendadres: Documentatiecentrum,
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
Afgiftekantoor 8900 Ieper 1 - P3A9021

België - Belgique
P.B.
8900 Ieper 1
BC 6308

VIFF *flash*

MAART - APRIL - MEI 2011

38.1

GASTBIJDRAGE

Op het ogenblik dat u deze regels leest, zijn er twee mogelijkheden, beste lezer: ofwel hebben we een nieuwe federale regering, ofwel hebben er nog geen. "Brave little Belgium" is wereldrecordhouder regeringsvormen: dat is het toefje mayonaise op het koud geworden pak friet. Het zijn droevige, maar tegelijk boeiende momenten. De Belgische democratie worstelt met de ultieme uitdaging: het vinden van een compromis. Voorwaar een ware beproeving. Bijna 100 jaar geleden vierde het gewelddadig nationalisme de hoogmis op het altaar van het extremisme. Het wierookvat werd een kruisvat. Wij zijn wijs om geweldloos de oever van ons moeras te bereiken.

In de Arabische wereld rommelt het, rammelen de dictaturen. Er vloeit bloed, betogers uitgerust met gsm sturen de beelden van de nieuwe martelaren stralingsgewijs de wereld in. Wanneer de demonstranten plots hun gebeden richting Mekka prevelden, zag ik het visioen met de beelden van "onze" Kerstbestanden. Alleen: de tegenstander bleef zijn messen trekken.

Mag ik u desondanks oproepen te luisteren naar de lente met zijn nieuw geluid?

Patrick Bracke

Redactie Patrick Bracke, patrick.bracke@gmail.com

Verantw. uitgever Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be
Wieltje 11, 8900 Ieper

Bijdragen Piet Chielens, piet.chielens@ieper.be
Koen Lagae, koen.lagae@pandora.be
Freddy Rottey, frottey@yahoo.com
Chris Spriet, cspriet@gmail.com
Roger V. Verbeke, stedelijke.musea@ieper.be

Vorm B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist.

Deadline voor volgende aflevering: 4 MEI 2010.
Mail uw bijdrage naar flash@vriendeniff.be.

Postadres VIFF: Documentatiecentrum
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
057 / 23 94 50

www.vriendeniff.be
info@vriendeniff.be

Ramparts Cemetery Ieper, voorbij winter.

© 2011, Jef Hoornaert, jef.hoornaert@telenet.be

Deze fotorubriek staat open voor iedereen met een fotografisch oog. Het onderwerp van de foto dient verband te houden met de Eerste Wereldoorlog of de vredesgedachte. U kan uw foto in digitaal formaat (minimum 300 dpi) sturen naar flash@vriendeninlandersfields.be. Hou er rekening mee dat we de foto in grijswaarden afdrukken.

FRONTZICHT Een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen

VOORUITBLIK/KORT

Woensdag 11 mei tot zondag 15 mei 2011: Slagveldreis – Het Italiaanse Front (Trentino, Piave, Isonzo/Soca). U ontving een afzonderlijke uitnodiging. De inschrijvingen zijn afgesloten.

Dinsdag 7 juni 2011: Redmondwandeling. U ontvangt een uitnodiging.

Vanaf 23 april 2011: 'Congo aan de IJzer. De 28 Congolezen van het Belgisch leger in de Eerste Wereldoorlog.' Memorial Museum Passchendaele, Zonnebeke – www.passchendaele.be

Van 26 april tot 8 mei 2011: 'Scars of War', Beeldenplein, Ieper – www.scarsofwar.be

Van 28 mei 2011 tot 2 januari 2012: 'War Correspondent: reporting under fire since 1914' Imperial War Museum North, Manchester (VK) – www.north.iwm.org.uk

Tot 21 augustus 2011: 'Fantômes et cauchemars' Een dubbeltentoonstelling die de confrontatie aangaat met hedendaagse kunst en voorwerpen en documenten uit het Historial. Historial de la Grande Guerre, Peronne en Espace culturel François Mitterrand, Beauvais (F) – www.historical.org

Tot 11 november 2011: 'Passerelle van de hoop.' Met de waarheidsgetrouwe reconstructie van deze houten loopbrug of passerelle kan de bezoeker de site betreden en het 'gevoel' krijgen te wandelen doorheen een in WO 1 onderwater gezet gebied. Langs de loopbrug zijn foto's op weerbestendige kunststof te zien uit het boek "365 Foto's/Photos/Images/Bilder 1914-1918". IJzertoren, Diksmuide – www.ijzertoren.org

Tot 13 november 2011: 'Hommage aan onze schenkers: kunstwerken geschonken aan het IFFM, 1998-2010' In Flanders Fields Museum, Ieper – www.inlandersfields.be

WO I in Reningelst en Dikkebus: Het dagboek van Achiël Van Walleghem, 1914–1918

Zelden is een streek zo door mekaar geschud als de Westhoek door de Eerste Wereldoorlog. “Een lief land van moord bezeten,” schreef de Engelse dichter Edmund Blunden die hier in 1916 en 1917 soldaat was.

En daaraan kan je toevoegen: een vernietiging die nog tot honderd jaar later aanwijsbaar is en in de grond aanwezig blijft, ... een stille streek die brutaal wakker werd in een nieuwe eeuw met mensen uit wel vijftig andere, nooit geziene buitenlanden, ... een tijd waarin een groot deel van de bevolking uiteindelijk zelf tot vluchten werd verplicht.

Daarom leven de verhalen over de Eerste Wereldoorlog hier honderd jaar later nog altijd verder. Ontelbaar zijn ze, want elk verhaal roept telkens weer een volgende op. Dat is wellicht nog het meest zo voor gemeenschappen waar verhalen werden opgeschreven. Zoals in Dikkebus en Reningelst, waarover Achiël Van Walleghem tussen oktober 1914 en april 1918 een gedetailleerd dagboek bijhield. Tussen 1964 en 1967 werd dit dagboek in drie delen op vijfhonderd exemplaren uitgegeven. Het was voldoende om het bij specialisten de status van ‘de beste burgerlijke bron van WO I in de streek van Ieper’ te

verlenen. Maar het grote publiek kende het daarmee nog niet.

Het in Flanders Fields Museum (IFFM) in Ieper houdt het manuscript van het dagboek in bewaring en wil het tussen 2014 en 2018 helemaal opnieuw uitgeven. Via boekhandel en internet, via vertalingen in het Engels en het Frans, moet het beschikbaar worden voor het grote publiek in binnen- en buitenland. Maar evenzeer moet het beter verduidelijkt worden en in context geplaatst door aanvullende verhalen van ter plaatse. Wie waren de mensen waarover Van Walleghem het had, wat waren de feiten die hij beschreef, en wat is daar nu nog allemaal van over, bij ons en elders?

Van nu tot 2014 wil het IFFM daar samen met de bevolking van de streek achterkomen. Dorpsgenoten, familieleden, huidige bewoners van het land dat de oorlog doorstond, kunnen samen met historici de waarde van het dagboek voor ons geheugen van de Eerste Wereldoorlog nog in belangrijke mate aanscherpen.

Op vrijdag 21 januari 2011 werd in De Blauwe Plekke te Reningelst de start gegeven van het project in Reningelst. De groep Kotjesvolk (Dries Chaerle, Trui en Wim Chielens, Kurt Grillet) brachten verhalen en liederen over de oorlog. Piet Chielens legde uit hoe er kan samengewerkt worden tussen museum en bevolking. Op 25 februari 2011 volgde ook een startavond in Dikkebus.

En nu is het aan u, aan ons, aan iedereen om onze eigen geschiedenis weer wat dichterbij onszelf te brengen.

Piet Chielens
Foto's: Patrick Boone
(patrick.boone@telenet.be)

Ze naderen reeds de andere doden,
de stommere, blekere, grotere doden.
Ze weten reeds dat duizend vielen
en honderd honderdduizend vielen.

Ze verheffen neen hun ogen niet
en zijn verstrikt in hun gewicht.
De doden slepen de doden zwaar,
de doden slepen ze achterna.

Ze kantelen in de andere graven,
de onverzadigbare diepe graven;
ze nigen zich over andere lijken
over broederlijke zusterlijken.

Ze hijsen haast zichzelf vooraan,
als gestreken vlaggen doek vooraan,
ze vluchten voor zichzelf naar voren
in het juk voor zich in het juk vooraan,

en lijken al op de andere doden,
de honderd honderdduizend doden,
en weten reeds dat duizend vielen
en honderd honderdduizend vielen,

en dicht daarna nog nieuwe doden,
naderen jongere, blondere, tederder doden:
De doden slepen de doden zwaar
de doden slepen ze naderhand.

Hertaling: Chris Spriet

Rudolf Georg Binding (1867-1938) boekte op studievak weinig succes. Hij was gepassioneerd door paarden en had daar een zeldzame aanleg voor. Binding liet zich met gretigheid bij het prestigieuze 14e Huzaren inlijven en werd later reserveofficier bij het 18e Huzaren. Bij het uitbreken van de Oorlog aanvaardde Binding de leiding over een onafhankelijk squadron bij een dragondereenheid van de 'Jungdeutschlanddivision'. In die hoedanigheid deed hij dienst in Vlaanderen tussen oktober 1914 en augustus 1916. Na een periode als stafofficier in Galicië keerde hij naar het westelijke front terug en bleef tot de slotweken van de oorlog actief als stafofficier.

Zijn sobere, evenwichtige en diepmenselijke dagboeknotities en briefwisseling "Aus dem Kriege" (1925), behoort tot zijn simpelste en terzelfdertijd indrukwekkendste pennenvruchten. Hoewel nooit een lid van de nazipartij was Bindings verhouding tot deze ideologie niet geheel ondubbelzinnig. Als zovele anderen stelde hij een rotsvast vertrouwen op het wijdverbreide, vermeende potentieel tot nationale wederopstanding dat aan deze ideologie werd toegedicht.

Niettemin spreekt zijn "Laatste rekruten", dat Vermandere echoot, een sobere diepmenselijke taal die even treffend als naadloos het gevoel van dit "seizoen" vertolkt...

Chris Spriet

BOEKENFRONT

1914-1918, WERVIK-GELUWE.

Wanneer vier doorgewinterde onderzoekers hun aandacht richten op een streek in oorlog, er elk een deelaspect van tot het onderwerp van hun vorsingen maken en daarna de resultaten bundelen, dan kan dit niets minder dan een kwalitatief hoogstaande en informatieve publicatie opleveren. "1914-1918, Wervik-Geluwe" lost die verwachtingen in. Als toegevoegde waarde is het werk overvloedig geïllustreerd met verantwoord actueel en historisch fotomateriaal, soms uit de eigen collectie van de auteurs.

Bij wijze van inleiding zoomt Roger Verbeke vanuit het grote geheel van een Wereldoorlog in op de doelregio en dat het echt een "wereld"oorlog was, lezen we in zijn stuk over de verschillende nationaliteiten die tussen 1914 en 1919 op het grondgebied van "zijn" Wervik te vinden waren.

Wie op zoek gaat naar informatie over Duitse militaire begraafplaatsen en andere lieux de mémoire, vindt zeker zijn gading in de verdere bijdragen: Wervicq-Sud en de toenmalige begraafplaats aan de Komenstraat (Roger Verbeke), de zeven begraafplaatsen die Kruseke ooit rijk was (Raoul Masschelein), de voormalige begraafplaats van Terhand (Dirk Decuypere), het Duitse

monument in Wervicq-Sud (André De Cooman). Laatstgenoemde auteur laat een keur van klinkende Duitse namen wier dragers - hoe kort ook - aan Wervik gelinkt kunnen worden, de revue passeren: van Keizer Wilhelm II zelf over Berthold von Deimling, Otto Hahn, de kunstenaar Max Beckmann, de dichter Ernst Stadler... zelfs Adolf Hitler hoort bij het lijstje.

Het verhaal van de Australiër William Leggett, lid van de Household Cavalry en op 14 oktober 1914 in Geluwe gesneuveld, zal geen enkele lezer van "Bij de lijfwacht van de koning" door Dirk Decuypere onberoerd laten.

John Jack Eden viel op 17 oktober 1914 in Kruseke op de flank van de Amerikahelling in een Duitse hinderlaag en kwam ter plaatse om. Raoul Masschelein reconstrueert de gebeurtenissen en wat de huidige Heilig Hartkerk van Kruseke uiteindelijk met deze feiten te maken heeft, leest u ook in zijn bijdrage!

"1914-1918, Wervik-Geluwe" (78 pagina's, A4) is in de IFF-museumshop te koop. Prijs: 10€.

Freddy Rottey

MENTIONED IN DESPATCHES

Voortaan zullen we in deze rubriek enkel nog berichten opnemen die niet zijn verschenen op www.wo1.be in de rubriek 'Persberichten'. De site publiceert o.a. artikels uit de Westhoek-edities van 'Het Nieuwsblad'.

21 november 2010 – Coucy-sur-Eppes

(departement Aisne, F): Bijna een volledig dorp moet gedurende een week tijdens de dag geëvacueerd worden terwijl 26 ontmijners een munitiedepot uit W.O. I met 1.652 obussen opruimen. De tuigen waren in september ontdekt door een bewoner in zijn tuin.

(Bron: Le Point)

1 december 2010 – Tremblois-les-Carignan

(departement Ardennes, F): De gemeenteraad van het piepkleine dorpje met slechts 3 straten beslist om de 'rue Pétain' om te dopen tot 'rue de la Belle Croix'. Daarmee verwijst geen enkele Franse straatnaam nog naar maarschalk Pétain, de held van Verdun. Tijdens W.O. II stond hij aan het hoofd van het Vichy-regime dat collaboreerde met de Duitsers.

(Bron: diverse nieuwssites waarbij The New York Times! In de Verenigde Staten zijn wel nog straten te vinden die naar hem verwijzen.)

11 december 2010 – Dendermonde: De stad krijgt subsidies voor de toeristische valorisatie van het Belfort en de Lakenhalle, momenteel niet toegankelijk voor het publiek. In september 1914 staken de Duitse troepen Dendermonde in brand. Latere foto's lijken sprekend op de beelden van in W.O. II door geallieerde bombardementen verwoeste Duitse steden.

(Bron: Het Nieuwsblad, editie Dendermonde)

16 december 2010 – Tielt: In 'Huis Mulle de Terschueren' wordt een permanente belevingsruimte 'Tielt in de Eerste Wereldoorlog' ingericht. De Rode Kamer zal via een interactieve maquette een evocatie brengen van het leven tijdens de oorlogsjaren in bezet gebied. Uniek is verder de Duitse gipsmaquette die in Tielt werd teruggevonden en die een gedeelte van het front toont. De belevingsruimte in de Ieperstraat opent in april 2011.

(Bron: Het Nieuwsblad editie Tielt)

11 januari 2011 – Melchbourne (graafschap Bedfordshire, VK): De laatste gekende overlevende van de ramp met het Britse schip 'Lusitania' overlijdt op 95-jarige leeftijd. Een Duitse onderzeeër torpedeerde de boot op 7 mei 1915. Audrey Lawson-Johnston was 3 jaar oud toen ze door het kamermeisje van het gezin in een reddingssloep werd geplaatst. Haar 2 zusjes overleefden de ramp niet.

(Bron: BBC News Online)

Bij de Redmondwandeling, jg. 2011

38.5

Het is weinig geweten hoe sterk de wereldwijde reactie op Willie Redmonds (1867-1917) dood wel was. Volgens betrouwbare bronnen had zijn dood meer impact dan van welke andere soldaat van het British Empire ook. De gebeurtenis kreeg coverage in zowat de volledige Britse en Ierse pers en zijn vrouw en broer John Redmond ontvingen meer dan 400 rouwbetuigingen, bijwijlen van ver buiten het koninkrijk; daarbij ook de dichter Francis Ledwidge en Lloyd George. De Franse regering reikte hem een postuum *Légion d'Honneur* uit. Ook vandaag blijft Willie Redmonds status overeind als 'the Grand Old Man of the Irish Division' en daarmee de meest representatieve vertegenwoordiger van het Ierse nationalisme die in 's konings tuniek ten strijde trok.

Ook Redmonds 'lonely grave' in Loker is emblematisch voor de afstandelijkheid en vervreemding die nogal wat Ierse katholieken tot vandaag voelen voor hun landgenoten die verkozen zich te laten inlijven en in naam van de vrijheid hun plicht te doen. Van die gedachte had Redmond zich al vroeg – met name in november 1914 – een vurig pleitbezorger gemaakt, toen hij zich met aandrang als volgt tot zijn volk richtte: 'I do not say to you Go - but grey haired and old as I am, I say Come, come with me to the war'. Gaandeweg kreeg zijn overtuiging verder vorm dat de oorlogservaring wellicht de kloof tussen de Ierse unionisten en nationalistenvan

overbruggen. Aan Conan Doyle, een persoonlijke vriend, liet hij in december 1916 weten: 'Als je ziet hoe de twee stukken Ierland het samen uitzitten in de loopgraven, zou het toch een machtig eerbetoon zijn voor de jongens die zich hebben opgeofferd, als we over hun graven heen de brug konden slaan tussen Noord en Zuid.'

Nog in maart 1917 besloot hij een aangrijpende toespraak waarin hij nogmaals Ierlands offerbereidheid in de oorlog bepleitte als volgt: 'In de naam van God, wij hier die wellicht op het punt staan om te sterven, wij vragen u datgene te doen wat ons ertoe aanzette onze huizen te verlaten; datgene te doen waar onze moeders en vaders ons naar deden verlangen; dat enige te doen wat ons verlangen is, en dat is ons land gelukkig en tevreden te maken, en ons in staat te stellen, wanneer we bij de Canadezen en de Australiërs en de Nieuw-Zeelanders aansluiting vinden zij aan zij strijdend voor dezelfde zaak en in hetzelfde strijdperk, dat wij hen dan kunnen zeggen: "Ons land, net zoals dat van jullie, geniet zelfbestuur binnen het Koninkrijk."'

Het zal geweten zijn dat alle Ieren die streden tijdens de oorlog herinnerd worden op het Island of Ireland Peace Park in Mesen.

We hertaalden een fragment uit William Redmond's Trench Pictures from France (London, August 1917).

VAN DEN OORLOG HOOR / ZIE IK...

"Holding hands at Passchendale" is een toneelstuk van de Noord-Ierse schrijver Martin Lynch die zich baseerde op de ervaringen van zijn grootvader. Het vertelt het leven van 2 soldaten tijdens de Slag om Passendale in 1917. Na de dood van zijn broer op het slagveld, slaan de stoppen door bij Cockney Mo Coutts. Hij wordt gevangengezet als lafaard en vastgeketend aan de ruwe Willie Harvey uit Belfast. Samen brengen ze vier dagen en nachten door, wachtend op het verdict van de krijgsraad.

Het stuk speelde oorspronkelijk in oktober 2006 te Belfast. De voorstelling viel samen met de beslissing van de Britse regering om aan 307 'lafaards' posthume gratie te verlenen.

In maart 2011 was het drie weken lang te zien te Londen in de White Bear Theatre Club (www.whitebeartheatre.co.uk).

Knuffelhond Jack

38.6

Wanneer hij precies opdaagde of vanwaar hij kwam, kon geen mens met zekerheid zeggen. We waren het er niettemin met zijn allen over eens dat hij er hoogst patent uitzag, die kleine foxterriër – degelijk opgevoed en fijnbesnaard. Hij had waarschijnlijk aan een of andere officier toebehoord maar was diens spoor wellicht bijster geraakt. Het bataljon maakte voor het eerst kennis met hem op een ochtend toen de jongens zich in rotten van vier formeerden in afwachting van hun afmars naar het nabijgelegen dorp waar ze ingekwartierd zouden worden. Jack – want zo werd hij prompt gedoopt – kwam parmantig uit een *estaminet* getrippeld, merkte op dat het bataljon zich opstelde, ging op zijn staart zitten en nam doodgemoedereerd in ogenschouw wat hier op straat gaande was.

Tussen Jack en de jongens was het al gauw dikke mik, en ze floten en riepen in zijn richting. Het hondje veerde recht en struinde plechtstatig rond, kennelijk vastbesloten tot inspectie van de manschappen over te gaan. Hij begaf zich naar de kop van de colonne en blikte de kolonel aan, en schouwde de militaire fanfare. Hij begaf zich naar de achterste gelederen van de colonne, waar hij kennismaakte met de tweede in bevel, en dan, of hij de knoop finaal had doorgehakt, lijfde hij zichzelf bij Compagnie B in. Deze keuze had hij zich wellicht laten ingeven door de vaststelling dat de sergeant-majoor van Compagnie B zich had voorovergebogen, hem onder het geven van een bemoedigend schouderklopje luchthartig had aangesproken met: “Hallo, Jack, en hoe staan de zaken er met ons voor vandaag?” Weliswaar kende niemand de ware naam van het hondje met zekerheid, maar doordat sergeant Brady hem als Jack aansprak, zou hij Jack blijven tot hij finaal in de mist en de rook van een godsgrouwelijke dag aan de Somme opging.

Vanaf de dag van zijn aankomst verliet Jack het bataljon nooit en, wat dat betreft, Compagnie B al evenmin. Na een poos werd hij voorzien van een halsband van lichtgroene kleur. Als er ooit sprake kon zijn van een volbloed Engelse foxterriër, dan toch vast en zeker Jack, maar zich

om zo te zeggen bij een lers bataljon gemeld hebbend, liet hij zich grootmoedig de groene halsband aanmeten, al zat die welteverstaan bijna ononderbroken onder het slijk waarin hij fluks trippelde terwijl zijn compagnie langsmarcheerde. De sergeant-majoor van de compagnie en het hondje werden dikke vrienden, al zag Jack, een oude rot wellicht die zijn strepen sinds lang had verdiend, drommels goed in dat hij er zijn voordeel bij deed bij de kwartiermeester van de compagnie in een goed blaadje te staan, zodat hij onverwijld van diens foerage kennisnam zodra hij die in ieder dorpje waar het bataljon kwartieren vond, had ingeslagen.

Het was wonderlijk hoe de aanwezigheid van dit kleine diertje het humeur van de jongens opvrolijkte. Hij zou voor geen geld een parade gemist hebben en zelfs in de vroegste vroegte van een bitterkoude ochtend tekende Jack zonder fout present, met steevast diezelfde goede luim en “opgewekt en blij”, zoals het de jongens evenmin ontging. Waar Jack zich bevond kon je er donder op zeggen dat de sergeant-majoor van de compagnie niet ver uit de buurt was. Op dezelfde manier dus als het staat te lezen in *Cricket on the Hearth*, waarin de mensen Boxer, de hond van de pakjesdrager, langs de straat tegenkwamen en prompt begonnen uit te kijken naar John Pereybingle zelf; wel, op krek dezelfde manier mocht je er donder op zeggen dat als iemands oog viel op Jack terwijl hij ergens in Frankrijk in een of ander dorp op pad was, dat sergeant Brady vlak in de buurt was. En op dezelfde manier als Boxer dan even binnenwipte in de huizen op zijn weg, deed Jack hetzelfde, zij het altijd met voortreffelijke vriendelijkheid als van iemand die de huisgenoten zou aanspreken als volgt: “Er komt straks een pak lerse soldaten voorbij, maar u moet er zich maar niet aan gelegen laten; het zijn allemaal geschikte kerels, maar u moet vooral de doedelzakken niet missen!”

Somtijds keerde het bataljon naar dezelfde dorpen terug en dan werd Jack door de bewoners als een oude vriend onthaald. Als ze door de straten van een beetje belangrijkere stad opmarcheerden kreeg Jack met zijn groene halsband evenveel aandacht als de rijzige sergeant-

majoor van de compagnie, of zelfs de kolonel aan de kop van het bataljon en de belangstellende uitroepen vol belangstelling en bewondering die hij genoot waren niet van de lucht, met name niet bij de kinderen die hem voorbij zagen paraderen. Het flukse kereltje leek het woord vermoeidheid niet te kennen en hij vond altijd de tijd om even van de weg af te dwalen en door de velden aan weerszijden te schoffelen met een zakelijke blik als wilde hij zeggen: “Als er hier een konijntje te strikken valt, zou me dat niet eens slecht uitkomen.”

Op een dag formeerde het bataljon zich om uit het dorp af te marcheren en viel er van Jack nergens enig spoor te bekennen. Zonder overdrijven mag gesteld worden dat dit in de compagnie voor danige beroering zorgde. Toen de kapitein verscheen om zijn manschappen te schouwen alvorens men de mars aanvatte, was het met merkbaar verontruste toon in zijn stem dat de sergeant, nadat hij aankondigde “allen present”, verklaarde dat Jack spoorloos was. Toen vertoonde ook de kapitein tekens van verontrusting en sommeerde iedereen tot een speurtocht door de kwartieren. Wat later, toen hij uit een oude stal was bevrijd, waarvan de deur onbedoeld voor zijn neus in het slot was gevallen, werd Master Jack bij acclamatie verwelkomd, en, tegen de sergeant aangesprongen als wilde hij hem een verklaring verstrekken voor zijn afwezigheid en zich daarvoor verontschuldigen, sputterde hij vervolgens weg om een woord te hebben met de kapitein, een blik te werpen op de fanfare, en dan plichtmatig weer naar achteren, zodat de tweede in bevel zich kon vergewissen dat er wat hem betrof, Jack, geen vuiltje aan de lucht was!

Maar weldra kwam er een eind aan de zorgenvrije dagen ingekwartierd in Franse dorpjes en op mars langs landelijke wegen en het grimmige leven in de loopgraven hernam zijn gang. Ook Jack betrok de loopgraven – met zijn vertrouwde Compagnie B; en hoewel merkbaar verstoord door de afwezigheid van een landschap bleef het hondje er “opgewekt en blij” de pit inhouden en hij week geen seconde uit de buurt van zijn sergeant. Op

zeker ogenblik – hoewel niemand zich met zekerheid herinnerde hoe – ging hij over de top en trof men hem aan zittend op een zandzak terwijl hij rustig het niemandsland overschouwde. Men trok hem in zeven haasten naar beneden en geen moment te vroeg want de geweerkogels petsten en ploften de een na de andere onvriendelijk dicht bij waar hij had gezeten.

De ratten waren het voorwerp van zijn speciale en bijzondere belangstelling en van het ene eind van de loopgraaf naar het andere verklaarde hij hen de oorlog en triomfantelijk apporteerde hij de een na de andere en legde ze aan de voeten van zijn vriend de sergeant. Schrijver dezes (want het weze begrepen dat het hier een waarheidsgetrouw relaas betreft) opperde ooit aan de sergeant de vraag of hij Jack bij nacht bij zich hield in zijn dug-out. “Godsamme, sir! Neen, sir! Jack heeft een dug-out voor zich! Ik laat je hem zien.” Met de glimlach liep de sergeant met me een eindje de loopgraaf langs tot hij bij een niet onaanzienlijke nis of uitholling in de zijwand aankwam, waar gewoermmunitie stond gestockeerd. In het midden waren

twee van de kratten weggehaald, en in het gat dat aldus vrijkwam, met wat zandzakken als bodembedekking, werd Jack aangetroffen, knus tot een bolletje gerold: een best aardig en wonderlijk gezicht dat je deed verlangen naar een Kodak; het hondje, met de bruine oogjes rondturend van op zijn bedje dat aan alle kanten geflankeerd was met kratten patronen! Toen de sergeant een hazenslaapje ging doen, zegde Jack hem met zoveel woorden genacht en trippelde prompt ook naar zijn eigen nestje te midden de explosieven! Maar elke ochtend was Jack bij het aantreden zonder fout van de partij en daarbij vergezeld hij gebruikelijk de officier die toezicht hield op de bedeling van de neutjes rum aan de jongens.

Wat de maaltijden zelf betreft, benaderde Jack zijn compagnie zonder het minste spoor van vooringenomenheid. De ene dag nam hij het ontbijt bij het ene peloton en de volgende dag bij een ander, maar waar hij ook ging viel hem steeds dezelfde gastvrijheid te beurt en de mannen lachten toen ze merkten dat het leven in de

loopgraven hun knuffel wat rond begon te maken.

Finaal brak de dag aan dat het bataljon naar de Somme marcheerde om er in een doorbraakpoging ingezet te worden. Jack bleef bij hen tot het eind; maar zoals zovelen van zijn vrienden onder de jongens, zou hij nooit uit de rook en de hel van die gruwelijke dag terugkeren. Hij was en bleef inderdaad maar dat piepkleine diertje, maar reken maar of hij “zijn part deed” en de jongens menige dag een opkikker gaf, zowel in de loopgraaf als langs de uitputtende weg op mars. Jack is er niet meer, maar wellicht blijft hier en daar nog een van de mannen die hem zullen herinneren en ieder van hen zou er zijn hand niet voor omdraaien een Mof te koelen te leggen; maar niet één van hen zou ooit van mening zijn dat een knuffelhondje de dood zou verdienen. Weze dit hun eerbetoon aan de nagedachtenis van onze kleine Jack!

Chris Spriet

BOEKENFRONT

EEN OUWE ROT DIE GAAT NIET DOOD...

... hij deemstert alleen maar weg. Met deze wijsheid sloot private, gewone rot Frank, ‘Dick’ Richards (DCM - MM) toentertijd het relaas van zijn oorlogswederwaardigheden af. ‘An old soldier spills the beans’, vulde zijn aanvankelijke Britse uitgever aan: een oude rot doet een boekje open, zeg maar. Niet alleen is met dit parool de toon gezet voor de vertaling die Fons Olthetens Uitgeverij Dulce & Decorum (D&D) van dit oorlogsverhaal bracht; het boekstaft daarmee ook de visie achter het hoog gegrepen project Bibliotheek van de Eerste Wereldoorlog, dat sinds een paar jaar tot de corebusiness van deze nieuwe speler in de boekdistributie rond W.O. I is uitgegroeid.

Dat de dapperen van straks 100 jaar geleden over de rand moesten met alle risico van dien voor het behoud van het vege lijf is een open deur. In het licht van een ontlezend cultuurlandschap roept ook het waagstuk waarmee Oltheten vandaag met D&D uitpakt onwillekeurige reminiscenties op aan de onbesuisdheid van pakweg Siegfried (‘Mad Jack’) Sassoon aan de Somme toen. Onder de hooggestemde noemer Bibliotheek van de Eerste Wereldoorlog maakt de uitgever zich op tegen 2018 een indrukwekkende 30 boeken in zijn fonds te hebben, een opzet dat tegen die datum ‘de meest ultieme’ (sic) geschiedenis van de Groote Oorlog moet hebben opgeleverd. Van steile ambities gesproken.

Voor Oltheten is het duidelijk: niet enkel de toevallige passant die in leper bij manier van spreken op een avond aan de Last Post blijft haperen, ook de literaire fijnproever laat in de regel het oorlogsrelaas aan zich voorbijgaan, uitgerekend vanwege dat odium waar de notie oorlogsliteratuur mee is beladen. Wat voor hem de aanzet gaf tot zijn groots opgezette plan was een lezing, ‘een eyeopener’, noteert hij, omdat veel van wat zich vandaag op deze aardkloot afspeelt, au fond ternauwernood enig relevant verschil vertoont met de mechanismen die in de hachelijke oorlogstijd van toen al werkzaam waren.

Als vertrekpunt tot zijn boekselectie en als selling-point schuift de uitgever twee criteria naar voren: het literaire gehalte van het werk enerzijds en de veelzijdigheid in de focus van waaruit het oorlogsgegeven wordt benaderd anderzijds. Voor de geïnteresseerde lezer moet een en ander resulteren in een navenant spectaculaire verbreding van het inhoudelijke spectrum dat hij tot dusverre in zijn oorlogslectuur gewend was. ‘Im Westen’ veel ‘Neues’ bijgevolg; een lukrake graai in de thema’s: het leven achter het front, de fronten in Afrika, in het Midden-Oosten of Italië. Of nog: de lucht oorlog, de zee oorlog en het leven in Nederland en in krijgsgevangenschap.

In het D&D-boekenfonds leverde zulks totnogtoe verhalen op als Compagnie K (William March), waarin de oorlog caleidoscopisch geportretteerd wordt – ook naar ons gevoel wellicht de enigste valabele manier om de oorlogservaring neer te zetten – en wordt geopteerd voor de onaffe individuele perspectieven in plaats van een omvattend en daardoor te gepolijst totaalbeeld. Een ander werk is Dalton Trumbo's Stiltewoorden (ook bekend van het boek en de film Johnny got his gun), een boekkeus die Oltheten in de literaire receptie open doekjes opleverde en ten overvloede bewijst dat hij het risico niet schuwt om zich bijwijlen zeer ver buiten de platgetreden paden van de gecanoniseerde oorlogsroman te riskeren.

Nog kenschetsend voor de filosofie achter Olthetens Oorlogsbibliotheek zijn de aandacht voor de gruwzame perfiditeit van de gasoorlog (Thomas Boyd, Door het Koren) als factor in een in toenemende mate massificerend en industrialiserend krijgsgedeven, en bijvoorbeeld de Afrikacampagne (Frances B. Young, Mars op Tanga), dat met Joseph Conrad (Heart of Darkness) en Terence Malick's Thin Red Line raakpunten vertoont.

Met "Dick" Richards' memoires wordt dan weer een andere bron aangeboord. Als milicien bij de gerenommeerde Royal Welch Fusiliers is Richards bekend met (literaire) poids lours als Robert Graves en Siegfried Sassoon of Cpt. J.C. Dunn, auteur van de even onvolprezen als ondergewaardeerde oorlogsmozaïek The War the Infantry Knew. Het waarmerk van Richards' relaas ligt echter allesbehalve in de 'verliterating' die voor Goodbye to All That (1929) of Memoirs of an Infantry Officer (1930) zo kenschetsend was; het zijn integendeel Richards' volstrekte franjeloosheid en de laconieke flair die de lezer charmeren en meenemen in de gebeurtenissen. Al is 'gebeurtenissen' geen passende omschrijving voor het vaak afstompende ennuï dat Richards onopgesmukt voor hem uitplemt. De wederwaardigheden die deze volstrekt ongeschoolde auteur, voorheen mijnwerker van beroep, opdist zijn niet zelden ronduit ontnuchterend te noemen. Even opmerkelijk is Richards terugblik na afloop van 'zijn' oorlog, wanneer de auteur-verteller er heus weinig voor voelt de werkelijkheid op te schonen door ze anders voor te stellen dan hij ze aan den lijve ondervond. Bepaald zuinig is hij niet op zijn schampscheuten op het thuisfront, dat hij een stuitend gebrek aan informatie over de ware toedracht in het frontgebied aanwrijft; 'het snapt er volstrekt niéts niéts van', wrijft mijnwerker Richards die lui aan, 'al wil het nog zo zijn best doen de schijn op te houden'. Ook de superieuren ontkomen niet aan zijn venijnige sneren wanneer hij droogjes noteert dat ze behalve in ware corps d'esprit inderdaad zowat in al de rest uitblinken.

De 'les' uit deze 'Oorlogsherinneringen van Frank Richards 1914-1918' zal duidelijk zijn: voor wie het al redt – en het is nog maar de vraag of dat dan 'gelukkigen' of 'helden' zijn – is het de camaraderie die, in weerwil van de scheve verhoudingen, het hardnekkige onbegrip en de soms verbijsterende tegenslagen, het vuur van de volharding brandend houdt.

Dit oorlogsrelaas is in alle opzichten een schot in de roos. Blijkens het zeer verhelderende Nawoord bij een alweer voortreffelijk verzorgde uitgave werd het typoscript door Robert Graves (zoals hierboven gezegd, eveneens RWF) voor publicatie bezorgd, al verdient het appreciatie dat het relaas in zijn stilistische authenticiteit en directheid ongemoeid is gelaten.

Dulce et Decorum est. Dit eloquente, maar verontwaardigde appèl slingerde de zelf gedoemde Wilfred Owen ('Dulce et decorum est [pro patria mori]') de patriotische goegemeente in 'Old Blighty' in het gezicht. Op het domein van de herwaardering en opwaardering van het literaire oorlogserfgoed heeft D&D zich Owens zware erfenis op de schouders geladen. Zo bekeken ziet het ernaar uit dat het zich inderdaad op korte tijd tot een prominente speler opgeworpen heeft die de Michelinkwalificatie 'incontournable' wettigt.

Niettemin steekt Oltheten daarmee de nek ineens wel erg ver boven het maaiveld uit, en het valt nog te bekijken of hij de kwalitatieve opstart van zijn fonds straks kan aanhouden of, liever nog, overstijgen. Een voorlopige pre blijkt de vaststelling te zijn dat hij lijkt een pak gedegen oorlogsrelazen onder het stof uit te halen; ze krijgen daarmee alsnog de erkenning waar ze door schromelijke onachtzaamheid ten onrechte een eeuw verstoken van bleven. Op de valreep van de 'eeuwwende' na '14-'18 lijkt hij dus verdienstelijk Owens sporen te drukken en het adagium waar te maken dat de 'zachte of eervolle' zelfopoffering tot heil van welk doel ook in oorlogstijd een moorddadig waandenkbeeld is en blijft. De verdere uitbouw van het ambitieus opgevatte initiatief Bibliotheek van de Eerste Wereldoorlog verdient daarom de aandacht van iedere rechtgeaarde oorlogsgeïnteresseerde.

Te vrezen valt echter dat hij zich bij de samenstelling van zijn fondscatalogus mogelijk vergaloppeert of marginaliseert. D&D moet er zich voor behoeden zich door overijverigheid of eigengereidheid van meet af aan te aliëneren van dat deel van een lezerspubliek dat de vrijwaring van het voor hen relevante immateriële oorlogserfgoed in hún regio bepaald ter harte gaat. Dat kan alsnog voorkomen worden door op zijn minst een representatieve stem in het kapittel te verlenen aan de tot nu toe even schromelijk monddood gehouden literaire getuigenissen van de Duitse erfvijand-van-toen – er is heus meer dan Remarque of Jünger – de Britse, Franse en vooral de Belgische en Vlaamse ooggetuigenissen, laat staan het indringende verhaal van de vrouw in een – ook, neen, vooral voor haar! – zo prangend oorlogsgewricht. Ons inziens wordt dit voor hen een eeuw post factum de allerlaatste kans op (her)leven. Het alternatief is het onherroepelijke, en naar ons gevoel dus onduidbare, vergeten.

Het inlossen van deze verwachtingen zal aan het eind van de rit uitmaken of Dulce et Decorum zich niet te onbesuisd tot de rol van trendsetter heeft beperkt, maar met recht en reden de eer mag opeisen de conservator te zijn die "de meest ultieme geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog" haar tweede eeuw inloodst.

www.dulce-et-decorum.nl - www.wereldoorlog1418.nl

Met dank aan de heer Fons Oltheten voor zijn uitvoerige visietekst.

Alle boeken uit de reeks Bibliotheek van de Eerste Wereldoorlog zijn verkrijgbaar in de IFFM-museumshop.

Chris Spriet

Paul SWINNEN

STUDENT, FLAMINGANT, OORLOGSVRIJWILLIGER

Glabbek 1894 - Moorslede 1918

Normandië

Zoals alle jongens die tijdens de oorlog naar het front reisden, kregen Paul en Arthème eerst een opleiding in Normandië. Daar had zich ondertussen een kleine Belgische kolonie gevestigd. “Le Havre est devenu autre chose,” schreef de auteur Albert Herrenschildt in zijn boek *Au fil des jours ceux qui luttent, ceux qui passent, ceux qui ne sauront jamais*.

Een soort wriemelend en opwindend Babel waar alle rassen van de wereld samenklitten en waar je meer Engels en Vlaams hoort dan het wat slepende lokale accent. Het is in Le Havre, deze bruisende en veelkleurige stad waar militaire voertuigen temidden een mengelmoes van uniformen circuleren, dat Engelsen, Belgen, Amerikanen, Portugezen, Serven, Russen, Marokkanen, Chinezen, Annamieten en zelfs Fransen... door elkaar wriemelen.

Bij aankomst werden de rekruten medisch gekeurd. De wegen scheidden behoorlijk snel. Arthème vertrok op 15 maart naar Querqueville, een idyllisch dorp aan de Normandische kust, waar het 18de eeuwse fort met bijgebouwen als opleidingscentrum en later ook als hospitaal werd gebruikt. Eind oktober kreeg hij het bevel om naar het front te trekken. Bij aankomst in Adinkerke ontmoette hij meerdere dorpsgenoten – Vandereycken, Frederickx, Janssens, Veulemans. Een week later, op 27 oktober 1915 lag hij al bij Pervijze in de loopgraven.

Zoals bij veel soldaten brachten de koude winterdagen en het gemis van de familiale warmte van Kerstmis ook bij Paul treurnis over die ellendige oorlog. Het front had hij nog niet gezien, maar wel de gewonden die in Normandië in de hospitalen verzorgd werden. In zijn bundel noteerde hij een kerstdicht.

*Kerstmis luiden de klokken
Kerstmis 't feest van de vree
Vrede brengt het op aarde
Aan goedwilligen mee*

*Moord verspreiden kanonnen
Brand verzengt gansch ons land
Vrouwen, kinderen huilen
Onder de ijzeren hand*

*Twintig eeuwen voordezen
Daalde in Bethlehem's stal
Jezus, gever van vrede*

Bloed besmet onze velden

Paul bleef meer dan anderhalf jaar, tot eind november 1916, in Normandië. Zijn dossier vermeldt dat hij zich op 25 februari 1915 in het Centre d'Instruction in Cherbourg aanmeldde. Daar bleef hij tot oktober van het volgende jaar. In augustus 1915 ontving hij de graad van korporaal. Twee maanden later was hij sergeant en in maart 1916 adjudant. Alleen wie de Franse taal beheerste, kon in het Belgische leger een graad krijgen.

Zeker jonge vrijwilligers die nog geen legerdienst achter de rug hadden, moesten opgeleid

worden. Dat het leger niet alleen belang hechtte aan wapenkennis, opbouw van verdedigingswerken of aanvalstechnieken, vertelde Oscar Ricour uit Dranouter.

In Cherbourg bij 't leger moesten we van alles leren, lijk hier in de kazernes. Eerst een beetje salueren. Die mannen waren graag een beetje gerespecteerd. Salueren. We gingen graag een keer uit. En je kon niet uitgaan als je niet kon salueren: officieren kwam je overal tegen. Dat is geen grote kunst, maar voor hen moest dat heel precies gaan, tegen de naad van je broek... Gelukkig, we zagen niet veel [generaals] op de Boulevards in Cherbourg. Wel een kommandant, een majoor, een luitenant. Als we uitgingen, in ieder café dat je binnenging, 't waren al Belgen. We moesten ook leren op stap gaan, dat was par quatre, en weer par quatre, een afgedankte korporaal die daar gebleven was om niet naar 't front te moeten, hij leerde dat al, al schreeuwen lijk een stier...

In Calais moesten we leren schieten. Een keer, er werd gezegd: “Die best schiet, gaat congé krijgen.” Er waren er die het heel goed deden. Elk deed om ter best. Hun congé, weet je wat dat was: naar 't front als ze een keer goed konden schieten. Ze zeiden: Congé. 't Was om goeie schutters te hebben voor het front.

In Cherbourg schreef Paul een gedicht voor de verjaardag van mademoiselle

Alice. Met haar heilige liefde verwarmt ze de verlamde arme (soldaten)harten. Als een welwillende fee ontluikt ze op hun lippen een blijde lach. Had Paul in Alice zijn liefde gevonden? In een gedicht dat Paul later aan het front schreef herinnert g'u, mijmerde hij over de goede tijden die hij met zijn geliefde mocht doorbrengen, hun kussen en plagerij, hun dromen voor later. "Toen was het vrede lief en dan kwam de oorlog woeden. Nu ben ik krijger, lief, de dood spookt om mij heen." Tijdens zijn fronttijd is hij zeker nog terug in Normandië geweest. Maar wie Alice was en of hij haar heeft teruggezien, zullen we nooit weten.

Eind oktober 1916 werd Paul nog een maand naar een Centre d'Instruction in de havenstad Fécamp overgeplaatst. Dit behoorde tot de normale gang van zaken. Onderofficieren die hun opleiding beëindigd hadden, kregen de opdracht om gedurende een tijd de opleiding van rekruten te verzorgen alvorens ze zelf naar het front verhuisden. Als we latere herinneringen mogen geloven, was het allesbehalve een plezier om in Fécamp te verblijven. De stad had geen voorzieningen om de drie à vierduizend Belgische rekruten op te vangen. Ook aan materiaal ontbrak het meermaals. Een foto uit 1915 toont een drill met het laconieke onderschrift "In afwachting dat ze een Mauser-geweel zullen ontvangen". Carabinier Kegelaers kwam in "l' Ecole des Frères" terecht.

In de koude zilte klassen en zalen, sedert jaren ongebruikt, was stro geworpen waarop we verondersteld werden de nacht door te brengen in zoete zaligheid (wij toch: zonder kapootjas, zonder deken...)... Op een mooie dag werden planken aangevoerd. Zij werden, in lichte glooiing langsheen de zijden der lokalen gelegd, op twee meter breedte... Om het nog mooier te maken werden zij belegd met een

hagelblanke stof, een soort jute, en daarop kwamen strozakken... Nu kunt ge U voorstellen hoe die maagdelijke stof er uit zag nadat de schachten die de eerste maal hadden betreden met hun slijkschoenen... Ook op kolen werd flink bezuinigd. In die barre winter, in dat guur klimaat, diende duchtig gestookt. Maar die karige emmer kolen per dag vloog door de schouw. Op de benedenkoer stond een houten schouwborg waar, in de glansjaren van de "Ecole", de leerlingen toneelstukjes opvoerden en waar wij met houten kogels schoten. De zolder was niet bevoerd, maar tussen de stevige balken... lagen balkjes die 30 centimeter lang waren. De schachten hadden dra ontdekt dat die juist in de kachel pasten en wonderwel vlamden. En niets was zo gezellig als rond de kachel zitten.

Bij terugkeer in Fécamp een jaar later vond Kegelaers de houten schouwborg helemaal ingezakt. Ook de Vlaamse schrijver Fritz Francken die na de oorlog enkele oorlogsverhalen publiceerde, had gemengde herinneringen aan het kamp.

Vijf, zes maanden heb ik me te Fécamp

opgehouden. Het was er een lamme boel, althans voor een soldaat tweede klas. Er kwam geen einde aan het exerceren. Bovendien scherpte men er onze plichten duchtig in. Gelukkig hadden we na de dienstplicht meestal omgang met de gastvrije inwoners. Ik verveelde me gauw. Toen ik vernam dat in april '15 andermaal rekruten naar het veldleger zouden afreizen, repte ik me om deel uit te maken van het detachement.

Vlaamse studentenkringen

Over zijn verblijf in Normandië is er toch wat onduidelijkheid. De familie bezit een foto waarop Paul met zeven andere jongens poseert. Op de achterkant staan de namen en de vermelding CISLAI (Centre d'instruction des sous-lieutenants auxiliaires d'infanterie) en de leuze "Het heden hoopt op ons". Dezelfde foto die in het archief van Joris Lannoo (ADVNI) bewaard wordt, vermeldt Bayeux. Op dezelfde foto uit het Verschaeve-archief staat "De Wikings" in Carteret. In het boek van Romain Vanlandschoot over Joris Lannoo staat een tweede foto genomen in Bayeux in september 1915 waarop

Bayeux of Carteret. Van links naar rechts: Joris Lannoo, Albert Pil, Paul Swinnen, Jozef Verfaillie, Raf Verstraete, Jozef Peremans, Jozef Vandewalle, Staf Peeters.

Paul heel duidelijk herkenbaar is naast Joris Lannoo (rechts boven). Het dossier van Paul vermeldt Carteret en Fécamp maar van Bayeux is geen sprake.

Heel wat boeiender dan de plaats is het gezelschap waarin Paul zich bevindt. Naast Joris Lannoo staat ook Berten Pijl op de foto. Beiden zijn bekende figuren in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Vanuit hun AKVS-verleden (Algemeen Katholiek Vlaamsch Studenten Verbond) engageerden ze zich samen met Firmin Deprez voor de Vlamingen in Normandië. In *De Stem* uit België uitten ze regelmatig hun bezorgdheid of ongenoegen over het lot van de Vlaamse soldaten. Wellicht stichtten ze in november 1915 de “Wikings” als studiekering voor Vlaamse studenten. Eens aan het front engageerden zowel Pijl als Lannoo zich binnen de frontbeweging.

In zijn schrift kopieerde Paul teksten van Vlaamse auteurs maar zijn gedichten laten niet echt een uitgesproken Vlaamsgezindheid vermoeden. Toch kan het ons ook niet verwonderen. Zijn oud-leraar Flor Fierens werd een zeer geëngageerde aalmoezenier aan het front. In zijn brieven aan zijn broer uitte hij meermaals zijn ongenoegen over de houding van de legerleiding ten aanzien van de Vlaamse soldaten. Ik acht dat de zelfbewuste Vlamingen die op het front voortgaan met ten volle hunnen plicht te doen tegenover hun vaderland, allen verdienen gedecoreerd te worden voor den moed en de zelfopoffering die zij toonen met te zwijgen. (3 juli 1917). Over zijn commandant schrijft hij dat die niet kan begrijpen dat wij flamingant zijn uit rechtvaardigheidsgevoel, uit liefde voor de minderen en uit eigen fierheid en stambewustzijn. (7 september 1917). De broer van aalmoezenier Fierens,

August, werkte als dokter in Bayeux en nam het in zijn brieven evenzeer voor de Vlaamse jongens op. Het kan niet anders dan dat Paul Swinnen, Lannoo en Pijl hem ontmoet hebben. Jammer genoeg zijn de brieven voor de tweede helft van 1915 uit het archief verdwenen.

Eens aan het front verdwijnt elke verwijzing naar betrokkenheid bij Vlaamse acties door Paul. Hij kwam in de vijfde divisie terecht, geleid door luitenant-generaal Ruquoy, een man met een allergie voor elke vorm van Vlaamse actie. Je ne supporterai pas qu'on m'adressât en flamand, zegt alles over deze man.

Koen Lagae

BRANCARDIER 14-18

Pieter Meerseman *Dichter Pieter Van Moerlande*

Hoeveel generaties zetten hun eerste pasjes in de tweede landstaaal onder begeleiding van de boekjes *Pas à pas* en *On va loin?* En allicht bleef uit toenmalige bloemlezingen “*t Is Kerstnacht! Aan de IJzer, in slijkvolle gracht...*” in het geheugen hangen (zie VIFFflash, nr. 25). Daarbij zegt de naam Pieter Meersseman (alias Pieter Van Moerlande) misschien niets. Roger Verbeke haalt de auteur terecht uit de vergetelheid en laat zien dat de Lendeledenaar voor veel meer staat dan dat ene flard vers. Dit artikel verscheen eerder in het tijdschrift “*De Roede van Tielt*”. (Freddy Rottey)

Ter inleiding

In 2007 schreef ik voor “*Shrapnel*”, het tijdschrift van de Western Front Association – België, het artikel “*Brancardier P. Meersseman en zijn kerstgedicht 1916*”. Toen had ik weinig gegevens over zijn militaire dienst en slechts enkele van zijn oorlogsgedichten.

Als onverwacht vervolg kreeg ik in 2008 vanuit de provincie Antwerpen een schrift met de titel “*Verzen*”: veertig handgeschreven gedichten, vele met wijzigingen, bijna allemaal over een aspect van de Eerste Wereldoorlog.

Door de tussengevoegde papieren zag ik dat ze van Pieter Meersseman waren. Meteen had ik heel wat informatie over de periode 1914-1919. Zo kon ik Meersseman beter in de oorlog situeren, in ruimte en tijd.

Hier volgt een chronologisch overzicht. De periodes of feiten worden telkens door één of meer strofen geïllustreerd. Ter verduidelijking staat het nummer van de strofen erbij.

Voor veertien

Petrus Benedictus Josephus Ambrosius MEERSSEMAN werd op sinterklaasdag 1889 in Lendeledede geboren. Hij was het zesde kind van Pieter Augustijn en van Stefanie Dejonckheere. Vader was onderwijzer en moeder zorgde voor haar zes kinderen. Moeder Stefanie stierf in 1892, vader hertrouwde in hetzelfde jaar. In volgende jaren kwamen er in het gezin nog twee kinderen bij.

Petrus, meestal Pierre geheten in die tijd, was een begaafde leerling in de dorpschool waar vader hem in het oog hield. Vanaf 1900 was dit in Diksmuide waar vader kantonnaal inspecteur geworden was.

In april 1903 kwam Petrus in het juvenaat (vormingsschool) van de Broeders Maristen in Pittem, in april 1904 in het noviciaat (proeftijd) in Aarlen. In mei 1905 nam hij het kloosterkleed van de Maristen aan. Hij koos de kloosternaam Camille de Lellis, naar de Italiaanse stichter van de ziekenbroeders Camillianen.

Van 1905 tot 1909 was hij in Aarlen leerling aan de normaalschool van de Broeders Maristen, een congregatie op het onderwijs gericht. Van 1909 tot 1912 was hij broeder-onderwijzer in Sint-Hubert. Eerder uitzonderlijk mocht hij vanaf oktober 1912 lesgeven in zijn vertrouwde normaalschool.

Afhankelijk van zijn geboortejaar behoorde hij tot de militielichting 1909, maar als onderwijzer (en broeder) was hij in vreedstijd vrijgesteld van militaire dienst. Intussen verhuisde het gezin in 1904 naar Roeselare. De oudste zoon, Jozef, was onderwijzer geworden en vanaf 1910 gemeentesecretaris in Lendeledede.

In 1914-1915

Bij de algemene mobilisatie in 1914 werd hij op 1 augustus opgeroepen. Hij was aangewezen voor de 1e Legerdivisie die vooral West- en Oost-Vlamingen telde. Na een lange treinreis kwam hij in het divisiedepot in Sint-Niklaas. Daar kon hij een paar uniformstukken krijgen.

Als soldaat-brancardier belandde hij in de ambulancecolonne en zo in de gevechtstrein (groep bespannen voertuigen) van het transportkorps van de divisie.

In augustus vochten de gemengde brigades van zijn divisie aan de Gete: bij Halen, Sint-Margriete-Houtem en Grimde. Daarna nam de divisie deel aan de eerste uitval, vanaf de Rupel tot in Weerde.

Bij de tweede uitval, van 9 tot 13 september, vanaf Walem tot in Hofstade, was Meerseman in dienst bij het 23e Linierement: de ontdebelling van het 3e Linie uit Oostende. Op 27 september was de divisie teruggedrongen. In Rumst schreef hij het gedicht "Ontwaken".

3. *Kom, makker, in Gods naam,
al zijn wij zoo moede:
wij breken samen een karige korst
en wasschen de handen,
de klont'rig bebloede,
en vullen de veldflesch
voor een stervende borst.*

's Anderendaags begon de Duitse belegering van de versterkte stelling Antwerpen. Het nabije fort van Walem was een doel voor de Duitse artillerie. Meersseman werd door een granaatscherf aan een hand gewond. Brancardiers en een ambulancewagen brachten hem naar Antwerpen.

Op 3 oktober lag hij in het Royal Naval Hospital Haslar, in Gosport bij Plymouth aan de Engelse zuidkust. Daar beschreef hij een nacht.

1. *Ik waak. Mijn makkers slapen.
Zorgend sluipt door de zaal
een zuster, zacht.
Groen licht de lamp.
De kachel gloeit nog
als brand van verre avondpracht.*

Op 11 november 1914 zag hij in Haslar de uitvaart van soldaat Prosper Van Steen uit Lokeren.

1. *Zes matrozen treden traag het
donker doodenhuisjen uit.
En ze schuiven zacht de schrijne,
vlagomwonden, op een affuit.*

In zijn herstelperiode gaf hij Engelse lessen aan Belgische militairen en vluchtelingen. Hij kon lang in Engeland blijven, ook al omdat hij brancardier was. In die maanden leerde hij het weekblad "De Stem uit België" kennen. Bij een literaire wedstrijd zond hij onder de schuilnaam PIETER VAN MOERLANDE een frontgedicht in. Hij kaapte de eerste prijs weg, voor de later heel bekende Vlaamse auteur Filip De Pillecijn.

Hij publiceerde nog enkele frontgedichten in dat katholieke en gematigd Vlaamsstrijdende weekblad voor Belgische vluchtelingen, altijd onder dezelfde schuilnaam. Die gekozen naam toont de Vlaamse ingesteldheid van de onderwijzer met een Franstalige vorming, of van de broeder uit een

Pieter Meerseman (vervolg)

congregatie met een Franse stempel. Waarschijnlijk is die naam een verwijzing naar het Moerenland (d.i. moerasland) waarover streekgenoot Albrecht Rodenbach schreef. Intussen schreef hij zijn voornaam altijd als Pieter.

In 1916

Na twee jaar oorlog was er een tekort aan brancardiers die geschikt waren voor het werk bij een gevechtseenheid. Op 11 september kwam de 26-jarige Meersseman weer in de 1e Legerdivisie, in de frontsector Pervijze. Dit was een beruchte sector: achter de IJzer met de onderwatergezette strook met daarin Stuivekenskerke en Oud-Stuivekenskerke, feitelijk achter de spoorwegdijk bij het stukgeschoten dorp Pervijze, in het zuiden tot en met de Dodengang. Daar schreef hij over de veldgraven.

1. *Hier liggen ze samen,
die samen streden.
Hier naast de brugjes, kruis aan kruis.
Hier slapen ze, als broeders samen,
in vrede
bij rietgeritsel en elzengeruisch.*

In de stellingenoorlog waren de brancardiers aan de eenheden aangehecht, voor Meersseman was dat een compagnie van het 4e Linieregiment: het zogenaamde 4e Piotten (d.i. piétons) van Brugge. In die omstandigheden schreef hij zijn gedicht "Kerstnacht" voor het kerstnummer van de frontblaadjes "Onze Iseghemnaar" en "De Lendeledenaar". Het is een anoniem gedicht, in twee versies, over een treurende en dromende schildwacht ergens in een loopgraaf.

1. *'t Is Kerstmis. Aan d' IJzer
in regen en nacht
staat bibberend en treurend
een eenzame wacht.*

2. *Hij droomt...
De familie zit weder geschaard*

*– ook hij – rond den kerstblok
die vlamt in den haard.*

De werkelijkheid werd anders. Na de aflossing einde november 1916 ging de divisie op rust naar De Panne en Bray Dunes. Het 4e Linieregiment vertrok op 11 december vanuit Bergues met de trein naar het Franse oefenkamp Mailly, in het departement Aube, tot bij de jaarwisseling.

In 1917

Het regiment kwam op 2 januari naar Dunkerque en een rustkantonnement achter het front. Daar werd in de divisie een reorganisatie doorgevoerd. Meersseman ging op 10 januari over naar het nieuwe artillerieregiment van de 1e Legerdivisie. Dit 7e Artillerieregiment stond van 17 januari tot half juni 1917 in de sector Noordschote-Steenstrate opgesteld. In Reninge schreef hij enkele gedichten, o.a. "Later – In the print of olden wars".

1. *Vol luide lenteblijheid
stoeit een knaap
in 't stille dorpje
waar ik viel en slaap.*

2. *Hij struikelt, staat
en vindt in 't lange gras
wat eens het dwarshout
van mijn grafkruis was.*

3. *Hij leest mijn naam en zwijgt...
het wordt hem bang.
't Hout legt hij neer
en gaat met zachten gang.*

Na een rustperiode in de streek De Panne – Bray Dunes stond de divisie vanaf einde juli in de sector tegenover Diksmuide: de sector waar een grote Belgische aanval gepland werd. Die lag voortdurend onder Duits artillerievuur. De brancardiers hadden veel werk met gewonden en aangetasten door gas. In zijn schetsen gaat het ook over de kanonnen.

1. *Die dondert, woest,
door nacht en dag
uw naren duivelschaterlach
en vuilen rook en schroot en vuur
naar sterren spuwt en zon-azuur.
Kanonnen, ik haat u!*

Vanaf 15 november 1917 was de divisie in rust en in reserve in Wulveringem – Vinkem, vanaf 27 december stond ze in de sector ten zuiden van Diksmuide. Meersseman breidde in zijn vrije tijd zijn talenkennis uit en schreef korte gedichten over allerlei onderwerpen.

In 1918

Begin januari 1918 werd het veldleger nog eens gereorganiseerd: in elke legerdivisie waren voortaan twee infanteriedivisies, bv. in de 1e Legerdivisie de 1e en 7e Infanteriedivisie. Het 7e Artillerieregiment, met Meersseman, behoorde tot de 7e Infanteriedivisie die nog tot einde juni in een sector ten zuiden van Diksmuide opgesteld bleef. Hij schreef er voor kapelaan Cyriel Verschaeve het gedicht "Alveringhem-toren".

1. *Ik had hem lief
als een zwijgenden lijder.
Ik dacht heel vaak:
hij zoekt waar Loo
en Lampernisse stonden
en veel andere broeders die vielen.
Maar ongeschonden
blijft hij staan, in 't wilde noodweer
een stugge wacht.*

Na drie weken rust stond de hele 1e Legerdivisie vanaf 19 juli in de nieuwe zone Merkem: vanaf de Blankaart tot en met het gehucht Mangelare in Langemark. In augustus schreef hij het gedicht "Oorlog": een kijk op vier jaar.

1. *Ik sliep in slijk en op stenen,
in dekkingen donker en wak.
En wakend zag ik sterren
door gaten in deur en dak.*

Pieter Meerseman (vervolg)

2. *Een doodendans van de volken
doemde alom het kanon.
Maar ik hoorde leeuwriken zingen
van leven hoog in de zon.*

3. *Ik brak het brood der ellende
en schroot doorbrandde mijn hand.
Maar Jezus bracht mij manna
en sprak van 't Beloofde Land.*

4. *Ik ging langs duizenden graven,
als schoven te velde gerijd.
Waar duizenden kruisen wijzen
naar hemel en eeuwigheid.*

In voorbereiding op het algemene offensief werden de batterijen van het 7e Artillerieregiment tussen Merkem en Bikschote opgesteld. Vanaf de start op 28 september 1918 volgden ze de infanteriebataljons bij het oprukken, naar en in en voorbij het Bos van Houthulst. Meersseman bepaalde niet of hij bij een batterij kanonnen 75 mm of houwitsers 105 mm was. In 1933 schreef hij wel over een gesneuvelde collega.

1. *Jaakske trok ten oorlog
uit zijn kloostercel,
een jong paterke met melkwit vel.*

2. *Maar ons Jaakske was een held.
Bij Houthulst,
in 't razend strijdgeweld,
Viel er een vlieger.
Wij stonden ontsteld
maar ons Jaakske
is hem ter hulp gesneld.*

3. *We vonden ons Jaakske neergeveld,
met zwartronde wonden
in zijn melkwit vel.
Tien gapende wonden, wel geteld...
Het verdriet van zijn vrienden was fel.
Ja, ons Jaakske was een held.
Daarmee heb ik u alles verteld.*

Begin oktober was een stilstand en steunden de batterijen Franse aanvallen in de aanpalende sector.

Vanaf 14 oktober volgden ze de Franse vooruitgang naar Lichtervelde en Wingene, daarna naar het Afleidingskanaal (van de Leie) bij Nevele. Daar was weer een stilstand. In die dagen kon Meersseman in Ardoorie zijn familie terugvinden, ze was uit Roeselare gevlucht. Op 27 oktober schreef hij in Nevele over de doorbraak en het bezoek.

2. *Van uit het nare land,
waar niemand weet
of hij op 't graf niet
van vermisten treedt
en waar nog slechts een boom,
een doodgeschroeide,
met naambord zegt
waar eens een dorpje bloeide.*

4. *Heer, nu ik wederzag
wie op mij wachtten
lang en bang; Heer,
nu ik een oude hand
een kruisken op mijn voorhoofd
weer heel zacht voelde drukken,
en zoo veel oogden schreiden.*

Op 10 november 1918 stond het regiment bij Nazareth en Eke, voor steun bij een Franse aanval over de Schelde. Na de wapenstilstand kon Meersseman met vrienden naar Gent waar de frontsoldaten warm ontvangen werden.

1. *Wij kwamen, vreemden,
zwak en moede,
terug uit land van haat en dood.
Toen hebt gij, evangelisch-goede,
ons liefderijk tot rust genood.*

2. *Om 't zorgen van uw milde handen,
om 't blijde van uw haard en disch,
zal lang nog in mijn ziele branden
de vlam van mijn erkenenis.*

Na de oorlog

Het Belgisch leger bleef nog op oorlogsvoet. In de winter 1918-1919 kreeg de 1e Legerdivisie verschillende

opdrachten in West- en Oost-Vlaanderen. In januari was Meersseman in De Panne en het Rode Kruishospitaal L'Océan, hij schreef er een ode aan de Britse verpleegster die hem in 1914 in Engeland verzorgd had.

Pas vanaf februari begon de geleidelijke demobilisatie. Soldaat-brancardier Meersseman kon al op 22 februari 1919 in onbepaald verlof gaan, waarschijnlijk om studieredenen. Hij kwam weer in het klooster in Aarlen. Hij was vier jaar en zes maanden en 21 dagen in militaire dienst geweest.

Later kreeg hij de twee gebruikelijke eretekens voor oud-strijders toegekend: de Zegemedaille en de Herinneringsmedaille. In 1921 werden hem vijf frontstrepen verleend voor ruim drie jaar frontdienst. Aansluitend kreeg hij het Oorlogskruis met palm. In 1935 volgde de Vuurkaart met het kenteken Vuurkruis, later het ereteken.

Een ander leven

Nog in 1919 deed Meersseman in Italië een tweede noviciaat. In 1921 behaalde hij het diploma van regent Germaanse talen en aansluitend werd hij directeur van de Broedersschool in Gentbrugge. Maar in 1926 verliet hij er de congregatie.

Daarop vertrok hij naar een oom in Bourgondië om daar te boeren, het droge klimaat zou hem van zijn reuma verlossen. Na dispensatie trouwde hij met een Vlaamse boerendochter, Romanie Cardon. Gedurende die Franse jaren schreef hij onder de schuilnaam PIETER DE BOER gedichten voor "De Stem uit het Vaderland", het blad voor Vlaamse boeren die in sommige gevallen door de oorlog uitgeweken waren. Later werden 58 gedichten gebundeld tot "Vlaamsch koren uit Fransche voren".

Pieter Meerseman (vervolg)

In 1935 werd hij in Roeselare leraar aan de pas opgerichte Vrije Middelbare School. Hetzelfde jaar publiceerde hij bij Lannoo in Tielt "*Kinderland – Versjes voor huis en school*". Later volgde een tweede druk en een uitgave in de nieuwe spelling.

Een selectie van 22 soldatengedichten, onder acht schuilnamen, verscheen in 1940 in Wervik onder de titel "*Onder den Helm*".

Tijdens de oorlogsjaren stierf zijn vrouw, hij hertrouwde het jaar erop met de onderwijzeres Denise Vermant. In 1948 werd hij directeur van zijn school, pas in 1956 ging hij met pensioen, hij was 67 jaar. Tijdens zijn loopbaan stelde hij een tiental Franse taalboeken voor Nederlandstaligen samen: *Pas à pas, On va loin, Langue française* (5 delen), *Petite grammaire française simple et pratique, Recueil d'exercices et thèmes français* (3 delen)... Daarnaast schreef hij rake kinderversjes over dieren en dagelijkse dingen, treffende natuurschetsen en veel gegeerde gelegenheidsgedichten. Drukkerij-uitgeverij Strobbe in Izegem kon tot in 1982 op zijn diensten rekenen, hij zorgde graag voor moppen en versjes voor de scheurkalender "*De Druivelaar*".

Hij overleed op 31 maart 1986 in de kliniek Maria's Rustoord in Roeselare, na een kortstondige ziekte. Bij zijn dood lagen vier bundels kinderversjes persklaar, ruim tweehonderd gedichten uit zijn pensioenjaren.

Ten slotte

PIETER MEERSSEMAN had in de onderwijswereld enige bekendheid door zijn taalboeken en als schooldirecteur. Als letterkundige kreeg hij nooit de bekendheid die met de waarde van zijn werk overeenkomt. Dit ligt voor een deel in het beperkte aantal publicaties. Een gedicht schrijven was voor hem een ontspanning ofwel een vriendendienst

bij een bepaalde gelegenheid. Veel gedichtjes kregen geen auteursnaam mee of alleen initialen, of ze verschenen onder een schuilnaam. De losse werkjes gingen of liggen veelal verloren. Het gebundelde dichtwerk bestaat uit een bundel boerenverzen, een bundel soldatenverzen uit de mobilisatietijd 1939-1940, twee bundels kinderversjes. Ze werden tussen 1935 en 1971 gepubliceerd.

Lectuurrepertorium schreef: "*Pieter Van Moerlande is een der zeldzame auteurs die in zijn kindergedichten een persoonlijke klank laat horen en toch de levendige kindertoon weet te vatten.*"

Zijn werk uit 1914-1918 is zo goed als onbekend buiten het gedicht "*Kerstnacht 1916*" (of "*Kerstmis aan de IJzer*"). Filip De Pillecijn wou Meersseman vernoemen in zijn artikel "*Wij hebben geen oorlogsliteratuur*".

Hij kende hem echter niet en schreef: "*Het bilan van deze literatuur valt niet zwaar om op te maken. Eenige mooie verzen en een paar bladzijden proza. Onder de besten Fritz Francken, A. Van Cauwelaert, Daan Boens, Hilarion Thans en de geestelijke die in de Stem uit België onder de naam van Moerlande schreef.*" Hij wist niet dat PIETER VAN MOERLANDE broeder PIETER MEERSSEMAN was...

Roger V. Verbeke

Bronnen en beknopte bibliografie

- Persoonlijk militair dossier van Meersseman Petrus (nr. 809 438) in Ondersectie Notariaat, Kwartier Koningin Elisabeth in Evere.
- Verzamelschrift Verzen, uit nalatenschap P. Meersseman, in bezit van auteur van dit artikel.
- ARTEEL, R., Ik wou dat ik even de wind eens was, Huldecornité P. Meersseman, Lendeledede, 1987.
- DE BRUYNE, M., Dichter Pieter Meersseman: om niet te vergeten, in Rollarius, Roeselare, 1986.
- DE PILLECIJN, F., Wij hebben geen oorlogsliteratuur, in Vlaamsche arbeid, januari 1920.

IN FLANDERS FIELDS 2011 › 2012

OPENINGSMOMENTEN IN FLANDERS FIELDS MUSEUM

- ››› Huidige permanente tentoonstelling **open** van
1 februari 2011 tot en met 18 september 2011
- ››› **Gesloten** van 19 september 2011 tot en met
31 maart 2012

Vrienden In Flanders Fields Museum

www.vriendeniff.be - info@vriendeniff.be